

müslim olmak üzere 1400 dolayında idi. Bu sayı 1530 ve 1536'da 1200 müslüman, 300 hristiyan olmak üzere 1500'e, 1560'a doğru ise 1500 müslüman, 200 hristiyan olmak üzere 1700'e ulaştı. Şehrin Türk halkı akıncı statüsünde olup sınır boylarında savaşmak, şehir civarını korumak ve gözlemekle yükümlüydü. Kalede ayrıca kırk üç kadar da muhafız bulunuyordu. XVI. yüzyılda, tam bir Türk-İslâm yerleşim merkezi olarak gelişme gösteren şehirde, II. Murad tarafından yaptırılan bir cami, sekiz mescid, bir hamam, bir zâviye, bir kervansaray, bir de mahkeme binası mevcuttu. Şehrin merkezi olduğu sancakta ise 1530'larda dört kaza (Alacahisar, Petros, Niş, Ürgüp), 251 köy, otuz dört mezraa vardı; ayrıca İplana ve Zaplana adlı gümüş madenleri işletiliyordu. Morava nehri üzerindeki iskelelerle pazarlardan, ekimi yapılan ziraî mahsullerden, balıkçılıktan ve gümüş madenlerinden önemli ölçüde gelir temin ediliyordu.

Alacahisar XVII. yüzyılda da askerî önemini korudu. Evliya Çelebi'ye göre, kaza merkezi olan şehir, toprak bir tepenin üzerine kurulmuş kalenin kuzey ve batı tarafına doğru uzanmakta idi. Etrafı bağlarla çevrili olup dokuz mahallesini, irili ufaklı dokuz camii, bir medresesi, üç sıbyan mektebi, iki tekkesi, üç hanı, 150 dükkânı, bir hamamı vardı. Evliya Çelebi yıkılmaya yüz tutan kalenin altıgen şeklinde olduğunu, içinde yetmiş muhafızın bulunduğunu, siyah ve beyaz taşlarla yapıldığını yazar ki şehrin Türkçe adı muhtemelen kalenin bu genel görünüşüne dayanmaktadır.

Alacahisar, kesintisiz 300 sene devam eden Türk hâkimiyetinden sonra ilk defa 1737'de Avusturyalılar tarafından kısa bir süre işgal edildi. Ardından 1789-1791 yılları arasında yeniden Avusturya işgaline uğradı ise de Zıstovi Antlaşması ile Osmanlılar'a terkedildi. 1806-1813 arasında Sırp sergerdesi Kara Yorgi tarafından ele geçirildi. 1833'te ise Muh-tar Sırbistan Prensliği'ne devredildi.

1961'de nüfusu 31.000 dolayında olan şehir, bugün Adriyatik kıyılarına uzanan demiryolu ve karayolu hatları üzerinde 140.000'e ulaşan nüfusu ile önemli bir endüstri merkezidir. Burası tahıl, tütün, üzüm ticaretinin yapıldığı, lastik, kimya, kâğıt ve ambalaj, kereste sanayii, sabun, yük vagonları, askerî araç gereçlerin imali ile ilgili fabrikaların bulunduğu ekonomik bir merkez olarak gelişmesi ni sürdürmektedir. Türk eserlerinden

hemen hiçbir şey kalmamakla birlikte, XIV ve XV. yüzyıllarda yapılmış iki kilise-si bozulmamış freskleriyle ayaktaadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 55, s. 15; nr. 179, s. 69-74, 740-741; nr. 167, s. 403-416; nr. 567, s. 33-37, 424-426; İstanbul Atatürk Kıtıplığı, M. Cevdet Yazmalan, *Tahrir Defteri*, nr. O 117/5, s. 46; B. de la Broquière, *Le Voyage d'outremer* (nşr. Schefer), Paris 1892, s. 205; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 66, 117; Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth* (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 77-78; Neşri, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 162, 171; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 584-585; Gravier, *Les frontières historiques de la Serbie*, Paris 1919, s. 67 vd.; Halil İnalıcı, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954, s. 45-46, 114; a.mlf., "Mehmed II", *İA*, VII, 521; Kruşevac (haz. D. Lazic v.dğr.), Kruşevac 1988; Olga Zirojević, "Kruşevac u XVI i XVII vijeku", *Zbornik Istorijjsky Muzeja Srbije*, XI-XII (1975); A. Hajek, "Sırbistan", *İA*, X, 556-566; S. M. Stern, "Aladja Hişâr", *EJ²* (İng.), I, 348.

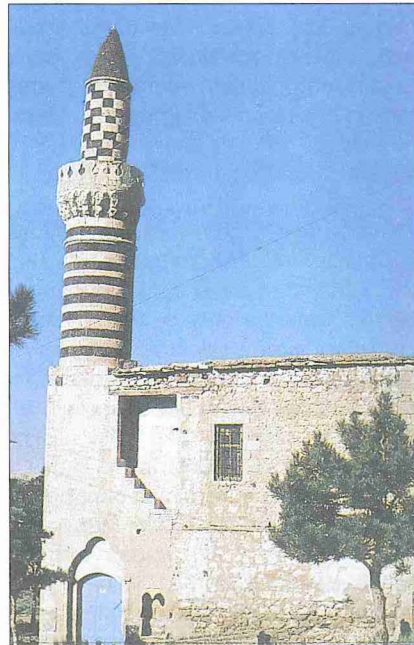
FERİDUN EMECECI

ALACALI CAMİ

Harput'ta (Elazığ)
XIII. yüzyıl başlarına ait
bir Artuklu camii.

Bir avlusu ve çevresinde medrese odaları bulunduğu bilinen yapının, 600 (1203-1204) yıllarında Artukoğulları'nın Harput kolundan Nüreddin Ebû'l-Fâzıl

Alacalı Cami - Harput / Elazığ

Artuk Şah'ın babası Hızır Bey zamanında yapıldığı kabul edilmektedir. Ancak bu dönemden kalan bölümler, kademe-li üç açıklığın bulunduğu kuzey duvarı, caminin batı köşesinde iki renkli kesme taşlardan örülmüş minare, minarenin yanında bulunan üç dilimli niş biçiminde ve kemeri yine iki renkli taşlardan yapılmış kapı ile bazı detaydan ibarettir. Caminin harim kısmı, özellikle Artuklu mimarisinde çok sevilen eşit aralıklı iki sivri kemerle üçe bölünmüş, enine dikdörtgen Arap Camii planındadır. Eski bölümleri iki renkli kesme taş ve moloz taşlardan yapılmış olup kalem işi ahşap tavanla ağaç hatıllı moloz taş duvar örgüleri Osmanlı dönemi yenilemelerine aittir. Yapı Artuklu mimarisinde sık kullanılan iki değişik renkte kesme taş detaylar sebebiyle Alacalı Cami adını almış olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, İstanbul 1958; A. Özmen, *Harput'ta Türk Mimari Eserleri* (lisans tezi, 1965), İÜ Ed.Fak.; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978.

ARA ALTUN

ALÂEDDİN ALİ AKSARAYI

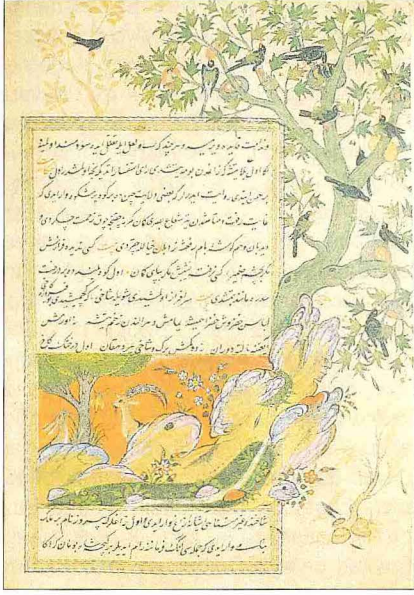
(bk. PİR ALİ AKSARAYI).

ALÂEDDİN ALİ ÇELEBİ

(ö. 950/1543)

Tanınmış Türk müderrisi
ve *Hümâyunnâme* müellifi,
büyük nesir üstadı.

Alâeddin Ali b. Sâlih Filibe'de ve kuvvetli bir ihtimalle Fâtih Sultan Mehmed devrinde doğdu. Gençlik yıllarında muntazam bir tahsil gören Ali Çelebi Edirne'de zamanın ilim otoritelerinden ve sonraları Rumeli kazaskerliğine yükselen Abdülvâsi' b. Hayreddin Hızır'ın yanında yetişti, gerekli kademeleri geçirerek onun eliyle müderrislik derecesine erişti. Hocasına olan bu intisabından dolayı Vâsi Alisi diye şöhret buldu. Adı bazı eski kaynaklarda Sâlih-zâde er-Rûmî şeklinde de geçmektedir. Yetişme çağında öğrenmeye çalıştığı hat sanatını Şeyh Hamdullah'ın damadı Şeşkalem Şükrullah Halife'den elde etmiştir. Taşköprizâde'nin kaydettiğine göre müderrislik hayatına Edirne'de Sirâciye Medresesi'nde başlayan Alâeddin Ali bir müddet sonra Bursa'da 1509'dan önceki bir

Alâeddin Ali Çelebi'nin Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim ettiği *Hümâyunnâme*'den minyatürlü bir sayfa (TSMK, Revan, nr. 843, vr. 208^b)

tarihte ilkin Bayezid Paşa, ardından Ferhâdiye medreselerinde hizmet gördü; 933 (1526-27) ötesine giden bir tarihte de şair Üsküplü İshak Çelebi yerine Hüdâvendigâr (Kaplıca) Medresesi müderrisliğine yükseldi. Uzun yıllar kaldığı Bursa'dan 1537'de Edirne'de Halebiye Medresesi'ne tayin edildi. Çok geçmeden de Üç Şerefeli'deki Atik (Saatli) Medrese müderrisliğine getirildi. Yüksek ilmî meziyetleriyle gittikçe daha dikkat çeken Alâeddin Ali burada henüz bir yılını doldurduğu sırada, 945'te (1538-39) İstanbul'da Sahn müderrisliği pâyesine layık görülüp kendisine Fâtih medreselerinden Karadeniz ciheti (Başkurşunlu) Medresesi müderrisliği verildi. Sahn'a geliştinden bir sene sonra da tekrar Edirne'ye, bu defa devrin büyük âlimi Muhaşşî Sinan yerine II. Bayezid Medresesi'ne altmışlı* pâyeye ile tayin edildi. 1542'de, ilmiye sınıfınca kazaskerliğe götüren bir kapı diye pek gözde bir mansıp sayılan Bursa kadılığına yükseltildi. Rivayet onun bu yükselişini, üzerinde uzun yıllar uğraşmış Edirne'deki son müderrisliği sırasında tamamlayarak Kanûnî Sultan Süleyman'a sunduğu *Hümâyunnâme*'nin hükümdarda uyandırdığı büyük hayranlığa bağlamaktadır. Buna göre padişah kitabı okur okumaz onu Bursa kadılığı ile mükâfatlandırmıştı. İlerlemiş yaşı Alâeddin Ali'ye daha ileri

mansıplara yükselme imkânı vermedi. Çok geçmeden Bursa'da vefat etti. Sıfat ve mevkiine yaraşır bir yer olarak Emîr Sultan Camii hazîresinin türbeye yakın bir noktasında, camiye çıkan merdivenin yanına defnedildi.

Şiir vadisinde kendisinden bahsettirecek bir varlık göstermeyen Alâeddin Ali'ye asırlar boyu sürmüş bir şöret kazandıran, çağının estetik anlayışı içinde göz kamaştırıcı bir üslûp ve imajlarla ördüğü *Hümâyunnâme* adlı *Kelile ve Dimne* tercümesidir. Henüz *Hümâyunnâme*'yi ortaya koymamış bulunduğu sırada tezkire sahibi Sehî Bey'in dikkat ve ilgisini çekmemesine mukabil, Latîfî'den başlayarak XVI. asır ve sonrası tezkire ve hal tercümesi müellifleri, bilhassa *Hümâyunnâme* dolayısıyla kendisinden büyük takdirle bahsetmişlerdir.

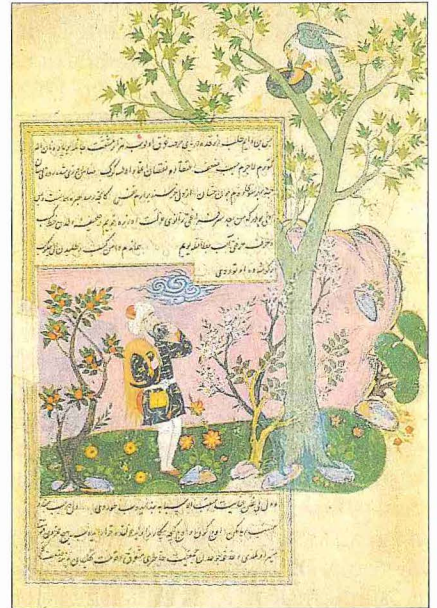
Tarihçi Âlî'nin, yirmi senelik bir uğraşma sonunda meydana geldiğini söylediği *Hümâyunnâme*'nin yazılış yeri ve tarihi kaynaklarda farklı şekillerde gösterilmiştir. Âşık Çelebi onu Sahn müderrisliğinde, Beyânî II. Bayezid Medresesi'nde, Edirne tarihçisi Ahmed Bâdî de Hüsâmiye (Ekmekçi Köylü) Medresesi'nde iken yazdığını ileri sürerse de kendisi eserini Üç Şerefeli'deki Atik Medrese'de iken kaleme aldığını önsözünde bizzat bildirir. Öteki kayıtlar ise ancak eserin bitiriliş zamanı ile ilgili olabilir.

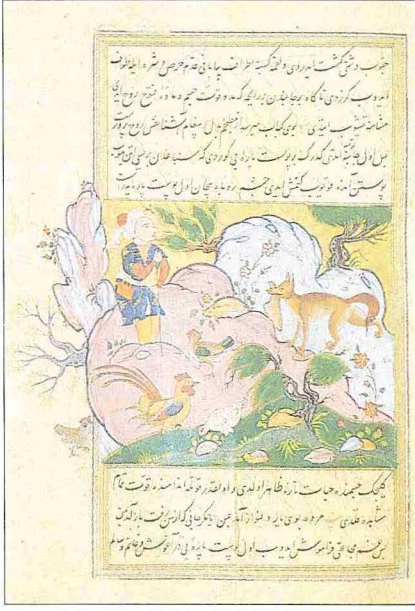
Âlî'nin Küçük Nişancı Mehmed Paşa'dan naklettiğine göre, Ali Çelebi eserini tamamladığında bir ikinci divanında devrin sadrazamı Lutfi Paşa'ya, bir nüshası Kanûnî Sultan Süleyman'a sunmak, diğerini ona hediye olmak üzere takdim ettiği zaman sadrazam, vaktini hayvan masalları ile uğraşarak harcamış olduğu yolunda azarlayıp kendisini hayal kırıklığına uğratmakla beraber kitabı padişaha arzemiş, *Hümâyunnâme*'yi hemen o gece başından sonuna kadar büyük bir zevk ve hayranlıkla okuyan hükümdar ertesi sabah, Âlî'nin diğer bir ifadesine göre de üç gün sonra Lutfi Paşa'nın muhalefetine rağmen Ali Çelebi'ye Bursa kadılığını verdimişti. Ancak Âlî'nin bu rivayetinde kronolojik tutarsızlıklar vardır. Çünkü Vâsi Alisi'ne Bursa kadılığı verildiği tarihte (1542) Lutfi Paşa sadâret makamında olmayıp daha bir yıl kadar önce, 948 Muharremi başında (Nisan 1541) oradan ayrılmış, yerine Hadım Süleyman Paşa geçmiş bulunuyordu. Lutfi Paşa'nın sadâret devresine rastlayan böyle bir tayin, olsa ol-

sa onun 1539-1541 arasındaki sadâreti sırasında (946/ 1539-40) Sahn Medresesi'nden Edirne'de II. Bayezid Medresesi'ne yükselişi için bahis konusu olabilir. *Hümâyunnâme*'nin takdimi dolayısıyla Bursa'ya kadı oluşu meselesi, gerçekte Lutfi Paşa'nın sadrazamlıktan ayrılmadan önceki bir tarihte cereyan etmekle beraber, Bursa'ya tayininin hemen değil de aradan bir sene geçtikten, onun artık sadâretten ayrılmış olduğu sırada gerçekleşmiş bulunabileceği sıkı ise, eseri okuduğunda duyduğu büyük takdir ve hayranlığın Kanûnî'yi müellifi derhal böyle büyük bir makamla mükâfatlandırmak arzusuna sevketmiş olduğunu göstermek isteyen fıkranın esprisine pek uzak düşer.

Âlî'nin, *Hümâyunnâme*'nin yirmi yıllık bir çalışma sonunda meydana geldiği hakkındaki beyanı da Vâsi Alisi'nin onu 944 Rebîülevvelinde (Ağustos 1537) tayin edildiği Üç Şerefeli'deki Atik Medrese'de yazmaya başladığını bildiren ifadesi karşısında inandırıcı olmaktan çıkar. Burada eserine başlayışı ile Bursa kadılığına tayini arasında sadece beş yıllık bir zaman mesafesi bulunması, onun yirmi senelik bir süre içinde yazılmış olduğuna dair Âlî'nin kaydını geçersiz ve düzeltilmeye muhtaç kılmaktadır. Küçük Nişancı Mehmed Paşa'nın ölümünden (979/ 1571) hayli zaman geç-

Hümâyunnâme'den minyatürlü bir başka sayfa (vr. 54^a)

Hümâyunnâme'de aç kalan tilkinin yiyecek bulmasının hikâye edildiği minyatürlü bir sayfa (vr. 130*)

tikten sonra ilkin *Nuşhatü's-selâtin*'de yazıp *Kühül'-ahbâr*'da da tekrarlar-ken (1002/1594), aradan geçen uzunca zamanın tesiriyle, onun kendisine vaktiyle anlattıkları muhtemelen yanlış hatırlaması sonucu düştüğü kronolojik tutarsızlık farkedilmeksizin Peçevî'den Hammer'e, ondan Fuad Köprülü'ye kadar Âlî'nin bu rivayeti tekrarlanagelmıştır.

Kelile ve Dimne'nin, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî (ö. 910/1505) tarafından *Envâr-ı Süheylî* adıyla Farsça'ya çevrilmiş şeklinin tercümesi olan *Hümâyunnâme*, edebî değer ve muhteviyatça Farsça aslını çok aşmış bir eserdir. Alâeddin Ali, ifadesini çok muğlak bulduğu *Envâr-ı Süheylî*'yi üslûp ve imajlar yönü ile yeni baştan yazarcasına işlemiş, muhteviyatını tasvirî tablolar, âyet ve hadisler, esas metinde olmayan Arapça, Farsça yeni şiirlerden başka kendisinden ve diğer Türk şairlerinden ilâve ettiği manzum parçalarla zenginleştirmiştir. Vâsi Alisi'nin elinde eser, Osmanlı - Türk kültüründen gelme imajlar ve yerli hayat unsurları kazanmıştır. Eserdeki yerli rengi sezen Hammer ve Krimsky, yirmi senede yazıldığına dair Âlî'deki bilgilerden hareketle, Alâeddin Ali'nin müderreslik hayatının mühim bir kısmını geçirdiği ve *Hümâyunnâme*'nin yazıldığı yer olarak kabul ettikleri Bursa'nın

çeşitli güzellikleriyle tabiat dekorunu kitabında aksettirdiğini önemle belirtirler.

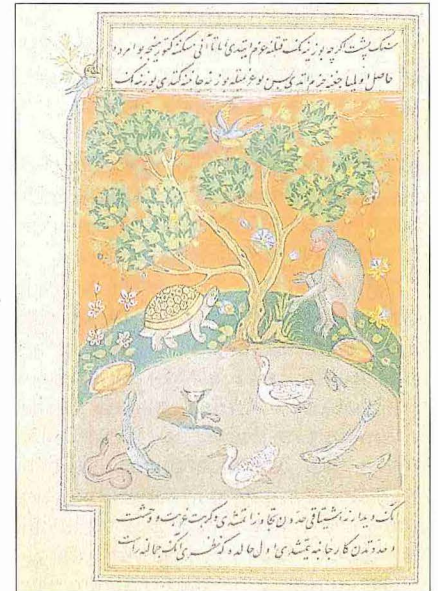
Alâeddin Ali'den bahseden bütün tezkire müelliflerince ona gelinceye kadar Türk nesir sanatında eşi görülmemiş ve daha sonra da seviyesine erişilemeyecek bir şaheser olarak değerlendirilen *Hümâyunnâme*, asırlar boyu süren büyük bir rağbet ve takdir görmüştür. *Hümâyunnâme*, Tâcizâde Câfer Çelebi, Lâmiî, Kemalpaşazâde gibi şöhretlerin eserlerinden nesir sanatı bakımından çok üstün tutulduğu gibi, Nergisî ve Veysî çapında büyük üstatların bu vadede yeni ve parlak örnekler verdikleri sonraki devirlerde de şöhret ve itibarını devam ettirmiştir. Münşiyâne nesrin tamamıyla aleyhinde olduğu halde Nâmık Kemal bile onu Türk edebiyatı için bir kazanç kabul eder (*Bahâr-ı Dâniş Mukaddimesi*, İstanbul 1290, s. 7).

Alâeddin Ali'nin eserine karşı duyulan yaygın ve devamlı takdir yalnız Türk müelliflerinde kalmayıp yabancı müelliflerce de paylaşılmıştır. Türk dili için yazdığı kitabına *Hümâyunnâme*'den çeşitli parçalar alan Arthur Lumley Davids, Ali Çelebi'nin bu eseriyle Türk edebiyatında edebî nesrin en güzel örneğini verdikten başka, ince düşünceler ve üslûp güzelliğiyle işlenmiş bir masallar ve hikâyeler dizisi içinde bir ahlâk sistemi kurduğunu söylerken Hammer de onu ölmez bir eser diye yüceltir. Başta La Fontaine'inkiler olmak üzere Batı edebiyatlarında konusunu hayvanlardan alan masallar ile *Hümâyunnâme* arasında mukayese yapan Dora d'Istria, bu meziyetlerinin yanı sıra eserde birtakım hayvan tipleriyle devrin bazı devlet büyüklerinin temsil edilmiş olduğuna işaret eder.

Türk edebiyatına ahlâkî, içtimâî ve siyasi terbiyeye yönelik nasihat ve düşüncelerle örülmüş çekici bir masallar kitabı kazandırmış olan *Hümâyunnâme*, Avrupalılar'ca Fürstenspiegel diye adlandırılan prenslerin, devlet idaresine namzet genç insanların terbiyesi için yazılmış siyasetnâme nevinin tipik bir örneği gibi kabul görerek fikrî muhtevası ve edebî meziyetleriyle Batı edebiyat âleminin alâkasını devamlı surette üzerine çekmiş, XVII. yüzyılın ortalarından başlayarak kitap halindeki tercümelerinin yanı sıra seçilmiş parçaları ile de çeşitli dillere çevrilmiştir. İlk olarak Brattuti'nin 1654-1659'da yaptığı iki ciltlik

İspanyolca tercümenin ardından devrin ünlü şarkiyatçısı Galland'ın, gördüğü çok yaygın kabul ile *Hümâyunnâme*'yi Batı'da meşhur eden, bu yoldan *Kelile ve Dimne*'nin tanınmasına da ayrıca tesiri olan Fransızca tercümesi gelmiştir: *Les contes et fables indiennes de Bidpai et de Loqman, traduites d'Ali Tchelebi-ben-Saleh, auteur turc* (Paris 1724). Bununla kalmayıp 1778'de üç cilt halinde daha da genişletildikten başka, duyulan ihtiyaçla 1785, 1786 ve 1833'te yeni baskıları yapılan Galland tercümesi vasıtasıyla, aslı olan *Envâr-ı Süheylî*'den çok daha fazla alâka gören *Hümâyunnâme*, ondan önce XVII. asrın son çeyreğinde Alman, İsveç, Felemenk ve Macar dillerine çevrilmiş bulunmaktaydı. Galland tercümesi üzerinden Malaya (1866) ve Java (1879) dillerine dahi çevrilen *Hümâyunnâme*'nin XIX. asrın daha yarısı dolmamışken çeşitli dillerdeki büyüklü küçüklü tercümelerinin sayısı elliye bulmuştu. Daha sonra da yapılmış türlü seçmelerle *Hümâyunnâme* etrafındaki bu tercüme ve tanıtma faaliyeti devam etmiştir. Eser 1876 ve 1904'teki tercümeleriyle de Rusça'ya girmiştir (*Hümâyunnâme*'nin mühim bir kısmı ile Garp dillerindeki tercümeleri için bk. V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages Arabes ou relatif aux Arabes*, Liège 1897, II, 49-55).

Hümâyunnâme'de kaplumbağa ile maymun hikâyesinin anlatıldığı bir diğer sayfa (vr. 287*)

Ayrıca eseri Batı edebiyat dünyası- na daha etraflı bir şekilde tanıtmak ihtiyacı ile XIX. asrın başında müstşrik E. von Diez de başlı başına bir kitap kaleme alır: *Ueber Inhalt und Vortrag, Entstehung und Schicksale des königlichen Buchs, eines Werks von Regierungskunst, als Ankündigung einer Uebersetzung nebst Probe aus dem Türkisch - Persisch - Arabischen des Waassi Aly Dschelebi* (Berlin 1811, 2+ 214 s.).

Eski Türk edebiyatının Osmanlı sahasında Garp dillerine en çok tercüme edilmiş eser olmak gibi bir talih ve imtiyazı olan *Hümâyunnâme*, işlediği konuya o derece damgasını basmıştır ki Batı'da tercümeleri yeni yeni gözükme- ye başladığı sırada D'Herbelot gibi şarhiyatçılar *Hümâyunnâme* sözünü, aslı olan *Kelîle ve Dimne*'nin adı yerine, onun Farsça'daki umumi ismi ve müte- râdifi şeklinde kullanmışlardır.

Dilinin çok lugatlı oluşu ile kültürü yüksek seviyedekilere hitap edebilen *Hümâyunnâme*'nin vasat okuyucu züm- resi için sonraları ayrıca hulâsaları ve sadeleştirilmiş şekilleri de ortaya konul- muştur. XVII. asırda Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ninkini, XVIII. asırda Osmanzâde Tâib'in *Simârû'l-esmâr* (*Zübdetü'l-ezhâr*) adıyla yaptığı sadeleştirilmiş hulâsa ile çok sonra II. Abdülhamid'in emriyle Ahmed Midhat Efendi tarafından dili da- ha da sadeleştirilmiş yorumlu ve açıkla- malı yeni bir hulâsası takip etmiştir (*Hu- lâsa-i Hümâyunnâme*, 1304). Ali Çelebi'nin eseri Osmanzâde'nin hulâsası üzerinden Ramazanâde Abdünnâfi İffet tarafından nazma da çekilmiştir: *Nâfiu'l-âsar Nev- bâve-i Simârû'l-esmâr* (İstanbul 1268). Öte yandan Bursalı M. Tâhir, eserin XVI. asır şairi Hilâlî tarafından manzum şek- liyle, XIX. asır başlarında Şerif İbrâhim Mâhir'in yaptığı, basılmamış bir sade- leştirilmesini haber vermektedir. Pek çok yazma nüshası bulunan *Hümâyun- nâme*'nin 1835-1876 yılları arasında üst üste çeşitli baskıları da yapılmıştır.

Asırlarca Türk münevver zümrelerinin edebî zevkine cevap veren, Türkçe'deki diğer tercümelerinden daha başarılı şek- ilde *Kelîle ve Dimne*'yi Türk edebiya- tına mal eden, Avrupa dillerine yapılan tercümeleri vasıtasıyla da bu dünya kla- siğinin Batı âleminde tanınip yayılma- sında ayrı bir payı bulunan *Hümâyun- nâme*'nin edebiyat tarihimiz bakımın- dan taşıdığı ehemmiyet ve yeri, yeni za- manların münşiyâne nesri mahkûm eden

edebiyat anlayışının tesiriyle unutulmuş- tur. Edebiyat tarihi kitaplarında öncele- ri esere birkaç satır ile de olsun temas edilirken günümüzdekilerde kendisin- den büsbütün bahsedilmez olmuştur. Bu sahada eser vermiş müellifler içinde sadece Fâik Reşad ve Vasfi Mahir, *Hü- mâyunnâme*'nin devrine göre değer ve meziyetlerini görüp belirtmeyi bilmişler- dir. Öte yandan müellifini karıştırıp onu Kinalizâde Ali Çelebi'nin eseri sananla- rın da sayısı az değildir.

Hümâyunnâme'nin geçmişte uyan- dırdığı alâka ve akis yalnız edebiyatta kalmamış, ayrıca minyatür sahasında da kendisini göstermiştir. Farsça *Kelîle ve Dimne*'ler üzerinde teşekkül etmiş min- yatür geleneğine mukabil, *Hümâyunnâ- me* etrafında Osmanlı üslûbuna bağlı yeni bir minyatür zemini doğmuştur. Bu sahadaki veriler içinde, yazılışından on beş on altı sene sonra (964/1557) ter- tip edilmiş seksen sekiz minyatürlü nü- shası başta gelir (bk. TSMK, Revan, nr. 843 nüshası için bk. Karatay, TY, II, 304; Nur- han Atasoy — Filiz Çağman, *Türkisch Mi- niature Painting*, İstanbul 1974, s. 61-62, Levha 381). Daha sonra 974'te (1567) meydana getirilmiş otuz minyatürlü baş- ka bir nüshası da vardır (TSMK, Hazine, nr. 359). Bu nüsha ve *Hümâyunnâme* etrafındaki Türk minyatür geleneği için bilhassa Güner İnal'ın "Kahire'de Yapıl- mış Bir *Humâyun-nâme*'nin Minyatür- leri" adlı makalesine bakılmalıdır (*TTK Belleten*, 1976, XL/159, s. 438-465). Ese- rin yarım asır sonra, 997'de (1589) 165 minyatürle süslenmiş çok daha zengin bir nüshası meydana getirilmiştir (British Museum, add. 15, 153; Rieu, *Catalogue*, s. 228^a; G. M. Meredith — Owens, *Turkish Miniatures*, London 1963, s. 27, 28, Levha V-VI, XIII-XIV, XVIII-XX). Bunlardan baş- ka yalnızca bazı parçaları ele geçen çe- şitli nüshalar da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Eski Kaynaklar: Lâtîfi, *Tezkire*, s. 248-249; Taşköprizâde, *Şakâ'îk* (nşr. Ahmed Subhi Fu- rat), İstanbul 1985, s. 492-493; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 180^a-181^a; Kinalizâde, *Tez- kire*, II, 692-694; Mecdî, *Şakâik Tercümesi*, s. 12, 486-487; Takıyyüddin İbnü't-Temîmî, *et-Ta- bakatü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, Süley- manîye Ktp., nr. 829, vr. 297^a; Âlî, *Nuşhatü's- selâtin* (nşr. A. Tietze, *Muştafâ 'Âlî's Counsel For Sultans*, Wien 1982, II, 202-203; a.mlf., *Künhü'l-ahbâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3409, vr. 145^b-146^a; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 59^a-60^a; [Anonim], *Târîh-i Silsile-i Ulemâ*, Süleymanîye Ktp., Esad Efendi, nr. 2142, vr. 23^a, 217^a; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l- eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1646, vr. 81^a; Baldırzâde, *Rauzatü'l-evliyâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 9656, vr. 80^b-

81^a; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüsl ilâ şabâkâ- ti'l-fuhûl*, Süleymanîye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1887, vr. 154^b; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1509; a.e. (nşr. Flügel), V, 239; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâ- me*, II, 54; Peçevî, *Târîh*, I, 59-61; Belîğ, *Gül- deste*, s. 297-299; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 316-317; a.mlf., *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymani- ye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 432^b; Ayvan- sarayî, *Vefeyât*, Süleymanîye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375, vr. 102^{a-b}; Mehmed Râsîd, *Zübdetü'l- vekâyi' der Belde-i Celile-i Bursa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 89, s. 233-234 (aynen Be- liğ'den nakil); Şeyh Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1098, vr. 212^{a-b}; İzzetizâde Abdülaziz, *Terâcim-i Ah- vâl-i Ulemâ ve Meşâyih*, İÜ Ktp., TY, nr. 2456, vr. 71^b.

Diğer eserler: D'Herbelot, *Bibliothèque ori- entale*, Paris 1697, s. 145, 450; Silvestre de Sacy, *Callia et Dimna ou Fables de Bidpai*, Pa- ris 1816, s. 51-52; A. L. Davids, *Kitâbü'l-'İlmî'n- nâfi fî tahsil-i Şarf u Naḥv-i Türkî-Grammaire Turke*, London 1836, s. LXII-LXIII, 212-214; Hammer, *Umblick auf einer Reise von Con- stantinopel nach Brussa und dem Olympos*, Pesth 1818, s. 62; a.mlf., *GOR* (1834), II, 197-198; a.mlf., *HEO* (1836), V, 387, 552; a.mlf., (Atâ Bey), V, 260, 334; a.mlf., *GOD* (1837), 229-234; Kraft, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Orientalischen Akademie zu Wien*, Wien 1842, s. 50; Adrien Royer, "Fragments du Humâoun-nameh", *JA* (1848), IV. seri, s. 381-416; (1849), s. 415-453; Servan de Sugny, *La Muse ottomane*, Paris 1853, s. XXVIII, 253-254, 343; Flügel, *Handschriften* (1867), III, 299-301; Dora D'Istria, *La Poésie des ottomans*, Paris 1877, s. 72-76, 199-200; Rieu, *Catalogue* (1888), s. 227-228; Pertsch, *Verzeichniss*, Ber- lin 1889, s. 435; V. D. Smirnov, *Oçerk istorii tureckoy literatury*, St. Petersburg 1891, s. 85; Faik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 55-58; Kâ- mûsü'l-'alâm (1311), IV, 3171, 3192; Sicill-i Os- mânî (1315), III, 497; H. Ethé, *Grundriss der iranische Philologie*, Strassbourg 1904, II, 327-329; A. E. Krimsky, *Istoria Turcii eya Lite- ratury*, Moskva 1910, s. 106-108; K. Basmadjian, *Essai sur l'histoire de la littérature ottomane*, İstanbul 1910, s. 48; Ahmed Bâdi Efendi, *Ri- yâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10391, s. 93; a.mlf., *Devâiyih-i Mülhakât-ı Vilâ- yet-i Edirne*, Bayezıt Devlet Ktp., nr. 10393, s. 150-151; Bursalı Mehmed Tâhir, *Ahlâk Kitâb- larımız*, İstanbul 1325, s. 11-12; *Osmanlı Mü- ellifleri* (1338), II, 304-305; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 744; İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebi- yat Dersleri*, İstanbul 1338, I, 89; Blochet, *Cat- alogue* (1933), II, 54-55; Th. Menzel, "Wâsi' 'Alisi", *EI* (1933), IV, 1186-1187; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 422-424; Kâmil Kepci, *Bursa Kü- tûğü*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Genel bl., nr. 4519, I, 120; Fr. Taeschner, "Die osmanische Literatur", *HOR*, V (1963), 38; Ko- catürk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1970), s. 419-420; Câhid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 482; Ömer Fa- ruk Akün, "Vâsi' Alisi", *İA* (1982), XIII, 226-230.

ÖMER FARUK AKÜN

ALÂEDDİN ALİ ERDEBİLİ

(bk. ERDEBİLİ, Alâeddin).